

Әдәби телдә алынма сүзләрнең тоткан урыны

Эшне башкарды: Гатина Ә.Р.

Татар әдәби телендә башка телләрдән кәргән алынмалар, нигездә, төп ике төргә бүлеп карала:

- Гарәп-фарсы алынмалары;
- Рус теленнән һәм аның аша Көнбатыш Европа телләреннән кәргән сүзләр.

Гарәп-фарсы телләреннән кәргән сүзләр

Татар әдәби телендә нормалашкан гарәп-фарсы сүзләрен лексик-семантик яктан берничә төркемгә бүлөп карарга мөмкин:

- Кешененң холкы, эше, эмоцияләре һәм эчке кичерешләре белән бәйләнешле сүзләр: *хафа, сер, зиһен, инсаф, хис, хәсрәт* һ.б.
- Әдәбият, язучылык эше белән бәйләнешле сүзләр: *әсәр, әдип, әдәбият, тасвир, иҗат, дастан* һ.б.
- Уку-уқыту, фән, мәгариф эше белән бәйләнешле сүзләр: *жәдит, имтихан, әлифба, хәреф, имла, дәфтәр* һ.б.

- Ижтимагый-публицистик эчтәлеккә ия булган сүзләр: *сыйныф, фетнә, канун, мәдәният, милләт, нәфрәт һ.б.*
- Тормыш-көнкүрешкә караган сүзләр: *әсбап, арба, ихата, пәрдә, пыяла, базар һ.б.*
- Кеше, аның тормышы һәм сәламәтлеге белән бәйләнешләр сүзләр: *зат, инсан, адәм, сабий, каһарман, баһадир һ.б.*
- Вакыт, пространство, табигать күренешләре, тереклек белән бәйләнешле сүзләр: *гасыр, вакыт, дәвер, заман, әҗисем, галәм һ.б.*
- Администрация, идарә, хөкем, сугыш эшләре белән бәйләнешле сүзләр: *идарә, әмир, патша, шаһ, мөһер, әҗәза һ.б.*

- Аралашуның төрле өлкөлөрөнө караган гомуми абстракт һәм башка сүзләр: *тәбрик, хорафат, сәбәп, шарт, рөхсәт, сәлам* һ.б.
- Дини сүзләр: *әүлия, суфи, мәчет, сират, гаеет, гөсөл, мөфти, мулла, намаз* һ.б.
- Предметларны ачыклап килүче сыйфатлау сүзләре: *хуш, зирәк, хәтәр, саф, залим, газиз, кабахәт* һ.б.
- Сыйфат һәм рәвеш функциясендә йөри торган сүзләр: *шат, рәхәт, гафил, горур, начар* һ.б.
- Алмашлыктар, ярдәмлекләр, грамматик яктан мөгънә бәйләнешенә катнашмаган сүзләр: *әлбәттә, әмма, хәтта, ифрат* һ.б.
- Ярдәмче фигыльләр белән килә торган сүзләр: *әһәмият, хасил, дәвам, тәмам* һ.б.

Көнбатыш Европа һәм рус телләренән кергән алынма лексика

- Киём-салым исемнәре: *перчатка, галуш, эшләпә һ. б.*
- Ашау-эчү, савыт-саба әйберләре һәм шуңа бәйләнешле сүzlәр: *тәлинкә, эскәтер, прәннек, кофе һ.б.*
- Йортның аерым өлешләре һәм жиһазлар белән бәйләнешле сүzlәр: *номер эчендә ике өстәл, бер диван; балкунлап салынган; картина, бер өстәл, бер кровать (Ф.К.)*
- Көндәлек аралашу барышында кулланыла торган тормыш-көнкүреш сүzlәре: *Диярләр чүп: саламдыр бу (Г.Ч.); миллион предан; пакет-пакет акча (Ф.Х.).*

- Үлчәү, вакыт берәмлекләрен, ай исемнәрен белдергән сүzlәр: *егерме пот ашлык; дисәтинә (Ф. Х); Килограмм (Ш.А.)*.
- Профессия һәм хезмәт урыны белән бәйләнешле сүzlәр: *почетный граңданин; горничная; бай приказчигы, хозяйка кызы (Ф.Ә.)*.
- Дәүләт, жәмәгать учреждениеләре һәм төрле корылыш белән бәйләнешле сүzlәр: *Иске заманда фабрикалар булмаган (З.Б.); Сабын заводы, ресторан, буфет (Ф.Ә.)*.
- Музыка өлкәсенә караган сүzlәр: *граммофонда татар жырлары(Г.Т.); музыка (Р.Ф.); пианино дәресләре (Ф.Ә.)*

- Эдэбиат-журналистика белэн бэйле сүзлэр: *милли роман (М.А.); Драма (Г.Ил.); Драмнарны сүзлэп утырма (Ф.Х.)*.
- Банк, финанс, почта эшлэре белэн бэйлэнешле сүзлэр: *пакет, посылка, счет (К.Н.)*.
- Мэгариф, уку-укыту өлкөсөнө караган сүзлэр: *семинария шәкертлэре; инспектор хэзрәтлэре үз файдасына күндерде; үзе класска килгәч оныта икән; грамматика яздырып бастыруы (К.Н.)*.
- Матур эдэбиат һәм публицистика стилиндә кулланыла торган төрлө фәннәр белэн бэйлэнешле сүзлэр: *барометр, термометр, манометр, фотография, литография (К.Н.)*

- Медицина өлкәсенә караган сүзләр: акушерская, апоплексия сугу (З.Биг.); аспиринын эчтем, докторга ышанам, аркасына массаж өчен (Г.Т.).
- Транспорт һәм аның белән бәйләнешле сүзләр: суднолар, баркалар йөри (К.Н.), Билет алу (З.Б.), фэйтонга утырып (Ф.Х.).
- Төрле өлкәгә караган башка сүзләр: идеалы анда, шул металлның бәндәсе, мәктәпләр- безнең арсенал, ул жсирдә унбиш шпион (Г.Т.); участок, приют (Г.Кол.); комплименты ошады, методы шул, сиңа сюрприз, комик (Ф.Ә.).